

Michał Lange

**Nazwiska mieszkańców
parafii Pączewo-Czarnylas na Kociewiu
od XVII do XIX w.**

**Nazwiska mieszkańców
parafii Pączewo-Czarnylas na Kociewiu
od XVII do XIX w.**

Michał Lange

**Nazwiska mieszkańców
parafii Pączewo-Czarńlas na Kociewiu
od XVII do XIX w.**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2019

Recenzent
dr hab. Alina Naruszewicz-Duchlińska, prof. UWM

Redaktor Wydawnictwa
Aneta Lica

Projekt okładki i stron tytułowych
Filip Sendal

Na okładce
historyczne fotografie kociewskich rodzin oraz zdjęcie kościoła w Pączewie –
ze zbiorów Autora

Skład i łamanie
Urszula Jędryczka

Publikacja sfinansowana z działalności statutowej Wydziału Filologicznego
Uniwersytetu Gdańskiego w ramach grantu dla młodych naukowców
i uczestników studiów doktoranckich nr 538-F000-B197-17

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-893-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49; fax 58 551 05 32

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	9
1. Źródła i opracowania	9
2. Inne	14
WSTĘP	17
1. Przedmiot i metody pracy	17
2. Zakres terytorialny i chronologiczny	18
3. Historia regionu	22
3.1. Wczesna historia	22
3.2. Walki	23
3.3. Osadnictwo, struktura etniczna	24
3.4. Kolonizacja	25
4. Materiał źródłowy	28
5. Nazwisko	30
6. Klasyfikacja nazwisk	32
7. Dylematy interpretacyjne i metodologiczne	35
8. Stan badań	36
Rozdział I	
INTERFERENCJE JĘZYKOWE I POLSKIE CECHY DIALEKTALNE ANTROPONIMÓW	38
1. Germanizacja polskich nazwisk	40
1.1. Substytucje fonetyczno-graficzne	40
1.1.1. Samogłoski	40
1.1.2. Spółgłoski	44
2. Polonizacja niemieckich nazwisk	52
2.1. Substytucje fonetyczno-graficzne	52
2.1.1. Samogłoski	53
2.1.2. Spółgłoski	54

3. Polskie cechy dialektalne antroponimów	55
4. Podsumowanie	58

Rozdział II

TYPY MOTYWACYJNE NAZWISK	60
1. Nazwiska odprzezwiśkowe	60
1.1. Nazwiska polskie	62
1.1.1. Nazwiska derywowane semantycznie	62
1.1.2. Nazwiska derywowane morfologicznie	71
1.1.3. Nazwiska spolonizowane	80
1.2. Nazwiska niemieckie	82
1.2.1. Nazwiska derywowane semantycznie	83
1.2.2. Nazwiska derywowane morfologicznie	85
1.2.3. Nazwiska zgermanizowane	86
1.3. Nazwiska łacińskie	87
1.3.1. Nazwiska zlatynizowane	88
1.4. Podsumowanie	88
2. Nazwiska odmiejscowe	89
2.1. Nazwiska polskie	90
2.1.1. Nazwiska równe nazwom miejscowym	90
2.1.2. Nazwiska derywowane sufiksalnie	91
2.1.3. Nazwiska derywowane paradygmatycznie	96
2.1.4. Nazwiska spolonizowane	97
2.2. Nazwiska niemieckie	97
2.2.1. Nazwiska równe nazwom miejscowym	97
2.2.2. Nazwiska derywowane sufiksalnie	98
2.3. Podsumowanie	98
3. Nazwiska odimienne	99
3.1. Nazwiska polskie	101
3.1.1. Nazwiska równe imionom	101
3.1.2. Nazwiska derywowane morfologicznie	103
3.1.3. Nazwiska spolonizowane	105
3.2. Nazwiska niemieckie	106
3.2.1. Nazwiska równe imionom	107
3.2.2. Nazwiska derywowane morfologicznie	108
3.2.3. Nazwiska zgermanizowane	108
3.3. Nazwiska łacińskie	109
3.3.1. Nazwiska zlatynizowane	109
3.4. Podsumowanie	109

4.	Nazwiska odetniczne	110
4.1.	Nazwiska polskie	111
4.1.1.	Nazwiska równe nazwom etnicznym	111
4.1.2.	Nazwiska derywowane morfologicznie	111
4.2.	Nazwiska niemieckie	112
4.3.	Podsumowanie	112
5.	Nazwiska komponowane i o nieustalanej genezie	112
5.1.	Nazwiska polskie	113
5.1.1.	Nazwiska spolonizowane	113
5.2.	Nazwiska niemieckie	113
5.2.1.	<i>Composita</i> składające się z <i>nomina agentis</i> i <i>nomina loci</i>	114
5.2.2.	<i>Composita</i> zbudowane z <i>nomina agentis</i> i <i>nomina essendi</i>	114
5.3.	Nazwiska o nieustalanej genezie	114
5.4.	Podsumowanie	115
Rozdział III		
	NAZWISKA ŻEŃSKIE	116
1.	Nazwiska żeńskie równe nazwiskom męskim	117
2.	Nazwiska derywowane od nazwisk męskich	128
2.1.	Nazwiska derywowane sufiksalnie	128
2.2.	Nazwiska derywowane paradygmatycznie	129
3.	Podsumowanie	130
	PODSUMOWANIE	132
	SŁOWNIK NAZWISK	135
	BIBLIOGRAFIA	392
	INDEKS NAZWISK	401
	THE SURNAMENES OF THE PĄCZEWO-CZARNYLAS PARISH INHABITANTS IN KOCIEWIE FROM THE 17 TH TO THE 19 TH CENTURY Summary	419

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Źródła i opracowania

- AntrP – *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku*, t. 1–5, pod red. A. Cieślíkowej, Kraków 2007–2015.
- Bach – A. Bach, *Deutsche Namenkunde I. Die deutschen Personennamen*, Bd. 1–2, Heidelberg 1952–1953.
- Bah – H. Bahlow, *Deutscher Namenlexicon. Familien und Vornamen nach Ursprung und Sinn erklärt*, Bindlach 1992.
- BahN – H. Bahlow, *Niederdeutsches Namenbuch*, Vaduz 2005.
- Bań – A. Bańkowski, *Staropolskie imiona dwuczłonowe z osobliwymi składnikami*, „Onomastica” 1984, t. 29.
- BasSiat – M. Basaj, J. Siatkowski, *Przegląd wyrazów uważanych w literaturze naukowej za bohemizmy*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1964–1976, t. 10–15.
- BCK – B. Czopek-Kopciuch, *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim*, Kraków 1995.
- Borek – H. Borek, *Zadania i potrzeby leksykografii onomastycznej w Polsce*, „Onomastica” 1982, t. 27.
- Brech – J.K. Brechenmacher, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen*, Bd. 1–2, Limburg 1957–1963.
- Bub – J. Bubak, *Księga naszych imion*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1993.
- Ch – W. Chojnacki, *Słownik polskich nazw miejscowości w b. Prusach Wschodnich i na obszarze b. Wolnego Miasta Gdańska według stanu z 1941 r.*, Poznań 1946.
- Csap – A. Cieślíkowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990.
- Fm – E. Forstemann, *Altdeutsches Namenbuch*, Bd. 1: *Personennamen*, München 1966.

- Fros-Sowa – H. Fros SI, F. Sowa, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1979.
- GHJP – Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1964.
- Gott – M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde*, Berlin 1982.
- Gór – H. Górniewicz, *Słownik nazwisk mieszkańców Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk 1992.
- Grimm – J. Grimm, W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Bd. 1–16, Leipzig 1854–1961; <http://dwb.uni-trier.de/de>.
- ICH – M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- ICH2 – M. Malec, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982.
- Kaj – I. Kajanto, *The latin cognomina*, Helsinki 1965.
- Kauf – H. Kaufmann, *Ergänzungsband zu Ernst Forstemann Personennamen*, München–Hildesheim 1968.
- KCH – *Alphabetisches Tauf Register der Parochie Ponczau-Czarnylas 1688–1841* (Rękopis księgi parafialnej parafii Pączewo-Czarnylas znajduje się w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie).
- Kl – F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 18. Aufl., bearb. von W. Mitzka, Berlin 1960.
- Klawek – A. Klawek, *Dwa imiona biblijne: Szymon i Piotr [w:] Symbole philologiae in honorem Vitoldi Taszycki*, Wrocław 1968.
- Kohl – R. und V. Kohlheim, *Familiennamen. Herkunft und Bedeutung*, Mannheim 2000.
- Kohl I – R. und V. Kohlheim, *Familiennamen. Herkunft und Bedeutung*, Mannheim 2005.
- Kr – B. Kreja, *Księga nazwisk ziemi gdańskiej*, Gdańsk 1998.
- Kst – W. Kaestner, *Die deutschen Lehnwörter im Polnischen*, Teil 1: *Einleitung und Lautlehre*, Leipzig 1939.
- L – K. Linnartz, *Unsere Familiennamen aus deutschen und fremden Vornamen im Abc erklärt*, Bonn 1958.
- Lasch – A. Lasch, *Mittelniederdeutsche Grammatik*, Halle 1914.
- Lbn – A. Lübben, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*, Darmstadt 1980.
- Lbn I–IV – A. Lübben, K. Schiller, *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, Bd. 1–6, Bremen 1875–1881.
- Lex – M. Lexer, *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Leipzig 1964.

- Lexer – M. Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*, Bd. 1–3, Leipzig 1872–1878; <http://woerterbuchnetz.de/Lexer>.
- Lica – Z. Lica, *Sposoby adaptacji nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich w polszczyźnie*, Gdańsk 2009.
- MalZ – M. Malec, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971.
- MC – M. Czaplicka-Niedbalska, *Nazwiska mieszkańców Bydgoszczy od II połowy XV wieku do I połowy XVIII wieku*, Bydgoszcz 1996.
- Mettke – H. Mettke, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, Leipzig 1970.
- Moss – B. Mossakowska, *Nazwiska mieszkańców Komornictwa Olsztyńskiego*, Gdańsk 1993.
- MSJP – *Mały słownik języka polskiego*, pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Lempickiej, Warszawa 1969.
- Naum – H. Nauman, *Familiennamenbuch*, Leipzig 1987.
- NmPol – *Nazwy miejscowe Polski*, t. 1–9, pod red. K. Rymuta, B. Czopek-Kopciuch, Kraków 1996–2013.
- NPIO – W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Kraków 1925.
- NP I – E. Breza, *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, Gdańsk 2000.
- NP II – E. Breza, *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. 2, Gdańsk 2002.
- NP III – E. Breza, *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. 3, Gdańsk 2004.
- OKO – *V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Poznań 3–5 września 1985. Księga referatów*, pod red. K. Zierhoffer, Poznań 1988.
- PMT – G. Surma, *Toponimia powiatu bytowskiego [w:] Pomorskie Monografie Toponomastyczne*, nr 9, Wrocław 1990.
- Przyd – E. Breza, *Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1978.
- Rosp – S. Rospond, *Słownik nazwisk śląskich*, cz. 1–2, Warszawa–Wrocław–Kraków 1967–1973.
- RospO – S. Rospond, *Archetypiczne imiona słowiańskie z członem Se- (Serad, Seslav, Segost i inne)*, „Onomastica Slavogermanica” 1970, nr 5.
- Ry I – K. Rymut, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1, Kraków 1999.
- Ry II – K. Rymut, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 2, Kraków 2001.
- RyNm – K. Rymut, *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław 1967.

- RyO – K. Rymut, *Zasób leksemów w prasłowiańskich imionach złożonych*, „Onomastica” 1993, t. 38.
- Schum – H. Schumacher, *Die Namen der Bibel*, Stuttgart 1958.
- SEB – A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–2, Kraków 1927.
- SEHSch – H. Schuster-Szewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bd. 1–24, Bautzen 1983–1989.
- SEJP – F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–8, Kraków 1952–1982.
- SEM I – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, oprac. A. Cieślíkowa przy współudzu. J. Szymowej, K. Rymuta, Kraków 2000.
- SEM II – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 2: *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, oprac. M. Malec, Kraków 1995.
- SEM III – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 3: *Odmiejscowe nazwy osobowe*, oprac. Z. Kaleta przy współudzu. E. Supramowicza, J. Szymowej, Kraków 1997.
- SEM IV – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 4: *Nazwy osobowe utworzone od etników*, oprac. E. Supramowicz, Kraków 1997.
- SEM V – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5: *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, oprac. Z. Klimek, Kraków 1997.
- SEM VI – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 6: *Nazwy heraldyczne*, oprac. M. Bobowska-Kowalska, Kraków 1995.
- SEM VII – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 7: *Suplement. Rozwiązanie licznych zagadek staropolskiej antropimii*, pod red. A. Cieślíkowej, Kraków 2002.
- SEP – T. Lehr-Splawinski, K. Polański, *Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich*, z. 1–6, Warszawa 1962–1994.
- SEV – M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. 1–3, Heidelberg 1950–1958.
- SGKP – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1–15, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Warszawa 1880–1902.

- SGP – *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, pod red. J. Karłowicza, Kraków 1900–1911.
- SJPL – S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814.
- SJPW – *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, pod red. J. Karłowicza, A Kryński, W. Niedźwiedzkiego, Warszawa 1900–1927.
- SJS – *Slovník jazyka staroslovenskeho. Lexicon linguae paleoslovenicae*, hl. red. J. Kurz, Praha 1966 i n. oraz kartoteka do końcowych liter.
- SK – *Słownik symboli*, pod red. W. Kopalińskiego, Warszawa 1990.
- Skul – T. Skulina, *Staroruskie imiennictwo osobowe*, t. 1–2, Wrocław 1973–1974.
- SŁP – *Słownik łacińsko-polski*, pod red. K. Kumanieckiego, Warszawa 1957.
- SŁŚ – *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, pod red. M. Plezi, K. Weysenhoff-Brożkowej, Wrocław 1953–1991.
- SNP – *Kieszonkowy słownik niemiecko-polski i polsko-niemiecki*, pod red. S. Schimitzka, J. Czochralskiego, Warszawa 1987.
- SNW – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 1–10, pod red. K. Rymuta, Kraków 1992–1994.
- Spsł – *Słownik prasłowiański*, t. 1–8, pod red. F. Sławskiego, Wrocław 1974–2001.
- Spsł(k) – *Słownik prasłowiański*, kartoteka.
- SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1–6, pod red. W. Taszyckiego, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965–1984.
- SSS – *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych*, t. 1–8, pod red. W. Kowalenki, G. Labudy, T. Lehra-Spławińskiego, Wrocław 1961–1996.
- SStp – *Słownik staropolski*, t. 1–11, pod red. S. Urbańczyka, Wrocław–Warszawa–Kraków 1953–2002.
- SXVI – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1–36, pod red. S. Bąka i in., Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–2012.
- Sych – B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7, Wrocław 1967–1976.
- Szulc – A. Szulc, *Historia języka niemieckiego*, Warszawa 1991.
- Tomczak – L. Tomczak, *Słownik odapelatywnych nazwisk Polaków*, Wrocław 2003.
- Ziesemer – W. Ziesemer, *Die ostpreussische Mundarten*, Breslau 1924.
- Zoder – R. Zoder, *Familiennamen in Ostfalen*, Hildesheim 1968.
- ZVSZ – F. Kopecny, *Zakladni vseslovanska slovni zasoba*, Praha 1981.

2. Inne

a.	– alternatywnie
ap.	– apelatyw
aram.	– aramejski
b.	– były
celt.	– celtycki
chrz.	– chrześcijański
cyt.	– cytat
cz.	– część
czas.	– czasownik
czes.	– czeski
dial.	– dialekt, dialektalny, dialektalnie
dniem.	– dolnoniemiecki
el.	– element
fr.	– francuski
germ.	– germański
gm.	– gmina
gr.	– grecki
grniem.	– górnoniemiecki
gw.	– gwarowy
hebr.	– hebrajski
hipokor.	– hipokorystykiem
im.	– imię
im. m.	– imię matki
im. o.	– imię ojca
kasz.	– kaszubski
końc.	– końcówka
l.mn.	– liczba mnoga
l.p.	– liczba pojedyncza
łac.	– łaciński
m.	– miejscowość
malb.	– malborski
m. ur.	– miejsce urodzenia
n.	– nazwa, nazwisko
n. etn.	– nazwa etniczna

n. herald.	– nazwa heraldyczna
niem.	– niemiecki
n. m.	– nazwa miejscowości
nnot.	– nienotowane
n. os.	– nazwa osobowa
n. rz.	– nazwa rzeki
n. ter.	– nazwa terenowa
nwniem.	– nowo-wysoko-niemiecki
onomat.	– onomatopieczny
p. chrz.	– pochodzenia chrześcijańskiego
par.	– parafia
pers.	– perski
płn.	– północny
płnśl.	– północnosłowiański
podrozd.	– podrozdział
podst.	– podstawa
pol.	– polski
por.	– porównaj
pow.	– powiat
pref.	– prefiks
przyd.	– przydomek
przyim.	– przyimkowy
przym.	– przymiotnik
ps.	– prasłowiański
ros.	– rosyjski
rozd.	– rozdział
rus.	– ruski
r.ż.	– rodzaj żeński
scs.	– staro-cerkiewno-słowiański
sł.	– słowiański
stczes.	– staroczeski
stgerm.	– starogermański
stniem.	– staroniemiecki
stp.	– staropolski
stprus.	– staropruski
strus.	– staroruski
stsas.	– starosaski

stwniem.	– staro-wysoko-niemiecki
suf.	– sufiks
śl.	– śląski
śrdniem.	– średnio-dolno-niemiecki
śrgniem.	– średnio-górno-niemiecki
śrlac.	– średniołaciński
śrniem.	– środkowoniemiecki
śrwniem.	– średnio-wysoko-niemiecki
topog.	– topograficzny
ur.	– urodzenie
w.	– wieś
węgr.	– węgierski
Wlkp	– Wielkopolska
woj.	– województwo
wsł.	– wschodniosłowiański
wsp.	– współcześnie
wśrniem.	– wschodnio-środkowo-niemiecki
wygł.	– wygłosowe
wyr.	– wyrażenie
zach.	– zachodni
zachśl.	– zachodniosłowiański
zd.	– z domu
zgerm.	– zgermanizowany
zlat.	– zlatynizowany
zł.	– złożenie, złożony

*gwiazdką oznaczono rekonstrukcję

WSTĘP

1. Przedmiot i metody pracy

Celem pracy jest analiza nazwisk notowanych w księdze parafialnej parafii Pączewo-Czarnylas na Kociewiu od pierwszej połowy XVII wieku (najwcześniejszy zapis pochodzi z 1639 roku) do pierwszej połowy XIX wieku (najpóźniejszy zapis dotyczy 1841 roku).

Analiza nazwisk prowadzi do określenia ich genezy, typów, sposobów motywacji, a także rodzajów językowych interferencji, które miały wpływ na ostateczny kształt nazwisk oraz do wskazania wpływów polskich i niemieckich cech dialektalnych na system antroponimiczny mieszkańców parafii Pączewo-Czarnylas. Opracowanie wskazuje zatem językowe źródła powstawania antroponimów oraz zjawiska zachodzące na płaszczyźnie ich semantyki, a także budowy morfologicznej – co z kolei umożliwiło dokonanie klasyfikacji nazwisk z uwzględnieniem kryteriów semantycznych oraz strukturalnych. Ponadto praca ma na celu przedstawienie mechanizmów powstawania nazwisk i jednocześnie wskazanie tych elementów, które je motywowały i towarzyszyły ich genezie. Poza elementami językowymi ukazane zostaną (choć często nie wprost) relacje społeczne panujące na danym obszarze oraz sposoby postrzegania i interpretowania świata przez ówczesnych użytkowników języka. To zaś ma doprowadzić do możliwie najobszerniejszego przedstawienia systemu lokalnej antroponimii i tym samym do przybliżenia całego Kociewia z jego historią i odrębnością kulturową.

Zjawiska językowe przedstawione na podstawie analizy zgromadzonego materiału w sposób istotny korespondują z historią regionu. Duży wpływ na stan nazewnictwa na badanym obszarze wywarła – spowodowana w sporej mierze przez niemiecką politykę kolonizacyjną – migracja ludności, która trwała wiele wieków, miała różny zasięg i charakter, a także zróżnicowaną częstotliwość. W efekcie na Kociewiu bardzo intensywnie przenikały się wzajemnie polskie i niemieckie elementy języka, kultury oraz zwyczajów, co spowodowało, że spora część niniejszego opracowania dotyczy nazwisk niemieckich lub zgermanizowanych.

Praca składa się z części analitycznej, którą stanowi klasyfikacja nazwisk pod względem typów motywacyjnych, oraz ze słownika nazwisk zawierającego ich analizę etymologiczną.

2. Zakres terytorialny i chronologiczny

Parafię we wsi Pączewo¹ założono z inicjatywy księcia Mestwina II² w 1284 roku, wyłączając ją z parafii bobowskiej, a tamtejszy kościół parafialny na planie prostokąta został wzniesiony przez krzyżackich budowniczych. Do XIX wieku w obrębie parafii Pączewo znajdowało się osiemnaście wsi, w tym Zelgoszcz, Wda i Czarnylas. Ta ostatnia do 1887 roku stanowiła filię Pączewa³, stąd najprawdopodobniej dwuczłonowy tytuł analizowanej księgi parafialnej: „Pączewo-Czarnylas”.

Pączewo – jedna z najstarszych kociewskich wsi⁴ – oraz wieś Czarnylas to dwie osady znajdujące się na Kociewiu, które obejmuje środkowe i dolne dorzecze Wierzycy. Wchodzi ono w skład części Pomorza Gdańskiego,

¹ Pączewo (niem. Ponschau) a. Ponczau – wieś na Kociewiu w b. pow. starogardzkim SGKP VII, s. 927.

² Pomorskie źródła notują to imię od połowy XIII w., jednak współcześni badacze odczytują je jako *Mściwoj* lub *Mściwuj*. B. Śliwiński, *Poczet książąt gdańskich*, Gdańsk 1997, s. 21; Idem, *Mściwoj II (1224–1294) książę wschodniopomorski (gdański)*, Warszawa 2016.

³ M. Pestka-Garnyszowa, *Pączewo. Z dziejów i obyczaju wsi kociewskiej*, Tczew 1989, s. 47.

⁴ Ibidem, s. 10.

Kościół pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny we wsi Pączewo (fot. ze zbiorów autora)

Wieś Pączewo (fot. ze zbiorów autora)

Wieś Czarnylas (fot. ze zbiorów autora)

a język jego mieszkańców ma związki z dialektem mazowieckim i kaszubszczyzną.

Kociewie jest obszarem o kształcie nieregularnego wieloboku o powierzchni około 3 tys. km² zajmującym południowo-wschodnią część byłego województwa gdańskiego oraz północno-wschodnią część byłego województwa bydgoskiego. Są to zatem rejony Starogardu Gdańskiego, Tczewa, Gniewu oraz Świecia⁵.

Ciekawostkę stanowi fakt, że nazwa *Kociewie* notowana jest dopiero od XIX wieku, a jej etymologia doczekała się licznych hipotez⁶, wśród których badacze wskazują nie tylko rodzime źródła słowotwórcze (*kotlina* ‘bagna i bagienka górami otoczone’; gw. *kociwie*, *kociwo*, *kociewie* ‘wiórzysko, śmietnisko, perz, chwasty, namuł’; *koc* ‘samołówka rybacka, rodzaj płotu rybackiego’

⁵ J. Powierski, *O historycznych podstawach regionalnej odrębności*, „Kociewie II. Pomorze Gdańskie” 1987, nr 17, s. 23.

⁶ B. Kreja, *O nazwie Kociewie*, „Kociewie II. Pomorze Gdańskie” 1997, nr 17, s. 9–22.

Michał Lange – doktor nauk humanistycznych, autor wykładów i szkoleń z zakresu językoznawstwa, dziennikarstwa i public relations oraz publikacji: *Perswazja czy manipulacja? Na przykładzie wybranych wypowiedzi sejmowych*, „Prace Językoznawcze” 2015, z. XVII/1; *Jak znaleźć ciekawy temat dziennikarski?*, Elbląg 2014; *Obraz pomorskich polityków na podstawie ich własnych stron internetowych*, Gdańsk 2013; *Strategie Marketingowe i Public Relations w organizacjach pozarządowych*, Wejherowo 2013.

Monografia ma charakter opracowania łączącego diachronię z synchronią. Wartościowy i znaczący ilościowo i jakościowo zbiór onimów przeanalizowano oraz opisano pod względem ich budowy i etymologii, a także powiązania z ewolucją dwóch języków – polskiego i niemieckiego. [...]

Nazwiska przedstawione w pracy nie były wcześniej przedmiotem badań językoznawczych, rozprawa wnosi więc nową porcję wiedzy na temat historii Kociewia i dziejów żyjących tu rodzin. Powinna cieszyć się również zainteresowaniem osób prowadzących badania genealogiczne. Są one obecnie modne, ale ważniejsze od popularności jest ich znaczenie dla indywidualnej i zbiorowej tożsamości.

Z recenzji dr hab. Aliny Naruszewicz-Duchlińskiej, prof. UWM